

Л. Г. Матвеева

ПРАВОВА ЕЛІТА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку правових досліджень різних аспектів підготовки майбутніх фахівців науковцями активно обговорюються проблеми формування і діяльності правової еліти сучасного українського суспільства. Формування нової за змістом, функціями, ціннісними орієнтаціями правової еліти поставило дослідників перед проблемами наступності в діяльності еліт, цінності досвіду і механізму передачі знань у процесі підготовки майбутніх професійних правників. З'являються наукові дослідження, в яких міститься теоретико-методологічна база аналізу формування і функціонування правової еліти України. Найбільш значущою проблематикою сучасної юридичної освіти слід вважати переорієнтування на підготовку мислячих самостійними категоріями юристів, які сприймають право не як возведену в закон волю держави, а як загальнозначущий нормативний порядок відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню зазначеної проблематики присвячені праці таких сучасних вітчизняних науковців, як П. Богуцький, С. Гладкий, О. Дзьобань, З. Козловська, Ю. Оборотов, О. Скакун, В. Темченко, С. Циганій, О. Шевченко. Вчені різних правових шкіл України єдині у висновку щодо невирішеності проблеми національної правової еліти. Залежність правників від наявних політичних відносин, а ще більшою мірою від економічних є очевидною. Деформовані економічні відносини, соціальні комунікації, панування корупційної ментальності не можуть не позначатися негативно на формуванні правової еліти України. Тому подальшого вивчення потребують особливості становлення та функціонування правової еліти та її роль у транзитивних правових системах.

Проблемою транзитивного українського суспільства на сучасному етапі розвитку є незавершеність і складнощі у формуванні та інституціоналізації власної юридичної еліти, яка не має стійкої традиції впливу на суспільні процеси. Так, Ю. Оборотов зазначає, що для України актуальним залишається питання формування юридичної еліти та визнання за нею пріоритету визначати правовий розвиток суспільства [1, с. 5]. О. Шевченко, досліджуючи історичну роль еліти і нації в державотворчих та правотворчих процесах, робить висновок, що на сучасному етапі державотворення українська нація потребує такої патріотичної еліти, яка б поєднувала в собі українську

ідентичність з боротьбою за соціальну і національну справедливість, з повагою ставилася б до життя, прав і свобод людини, забезпечувала б рівність у правах і перед законом, дотримувалася б верховенства права [16, с. 10].

Метою статті є визначення основних проблем формування правової еліти в Україні та її значення у функціонуванні правової системи України. Серед завдань слід також назвати необхідність визначити важливість правової еліти в українському суспільстві та її вплив на формування правової культури українського суспільства зокрема.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом активно опрацьовується питання формування і діяльності правової еліти суспільства, і найбільш гостро таке питання постає у контексті українських реалій. Термін «еліта» походить від латинського *eligere* і французького *elite* – «кращий», «вибраний», «відбірний». Цим поняттям позначають провідні верстви суспільства, які здійснюють керівництво у певних галузях суспільного життя.

Говорячи безпосередньо про правову еліту, слід зазначити, що професія юриста є однією з найдавніших в історії цивілізації, яка з'явилася разом з правом. Її роль зростала в міру розвитку законодавства, підвищення регулюючого значення права в житті суспільства. Якість правової еліти впливає на професійну свідомість юристів, які активно втілюють у життя функції держави у всіх правових формах – правотворчій, правозастосовчій, правоохоронній, правозахисній. Ключову роль у формуванні особистості правознавця відіграє середовище, в якому він реалізує свій потенціал, отримує певні навички, знання та досвід.

З моменту проголошення незалежності України постала проблема: чи є взагалі в Україні еліта, чи є група національно свідомої верстви українського народу, яка здатна управляти державою в інтересах суспільства? Значна частина аналітиків дійшла висновку, що еліта у нашій країні на той час тільки починає формуватись. Перед ученими-правознавцями та юристами-практиками постало складне завдання – розробити принципово нову систему законодавства, визначити напрями його реформування, забезпечити дієвий захист прав і свобод людини та громадянина.

Правовій еліті належить важлива роль у формуванні правокультурності суспільства, адже саме на прикладі її представників формується і правова культура інших людей, породжуються, затверджуються правові норми та правові цінності. За визначенням О. Скакун, правова еліта (*elite*) – це природно відібрана частина професійно освіченої спільноти юристів з високорозвинутою правосвідомістю, якою вона керується в науковій, практичній та науково-практичній діяльності у сфері юриспруденції. До еліти вчена відносить учених-професорів, працівників судових органів, посадових осіб прокуратури, адвокатури, інших професійних працівників юридичних відділів державних і недержавних структур, депутатів, які відповідають наведеним нею якісним критеріям. Відзначимо серед останніх відповідальність юридичної еліти за майбутній правовий розвиток [12, с. 102]. Про відповідальність юридичної еліти у транзитивний період історії України та її відповідність викликам часу наголошує З.-О.Н. Козловська. Так, авторка підкреслює, що коли в державі буде існувати реальна юридична еліта – компетентні кваліфіковані державні керівники, професіонали в законодавчій,

виконавчій, судовій владі, політичні діячі, які є зразком захисту державно-правових інтересів, порядності, скромності, високої культури і жертвовності, – правова держава стане виправдовувати свою назву [5, с. 67].

Значний внесок у становленні та розвитку правової еліти України належить юристам, науковцям і практикам, юридична діяльність яких спрямована на утвердження принципів верховенства права і соціальної справедливості, дотримання законності й правопорядку. Визначальним, на нашу думку, є утвердження принципу верховенства права, перш за все серед юридичної еліти. Відзначимо, що саме до юристів звернено Делійську декларацію 1959 р. про принципи верховенства права. Міжнародна комісія юристів, яка її виробила та ухвалила, запропонувала розуміти «верховенство права» як термін, придатний для передавання в узагальненому вигляді поєднання ідеалів і досягнутого на практиці юридичного досвіду стосовно принципів, інститутів, механізмів і процедур, які є істотно важливими для захисту особи від свавільної влади держави і які надають особі можливість мати людську гідність. Делійська декларація роз'яснює правила впровадження принципу верховенства права до діяльності правотворчої, виконавчої, судової гілок державної влади та осіб юридичної професії загалом. Особливо відзначимо заклик Міжнародної комісії юристів заохочувати осіб, які навчаються юридичної професії та тільки починають свою кар'єру юриста, до підтримки цього принципу [18].

Об'єднуючим фактором вітчизняної юридичної спільноти є громадська організація «Союз юристів України», яка сприяє залученню правників країни до активної участі у розбудові правової держави, формування активного, юридично підготовленого громадянського суспільства. Організації Союзу діють у всіх регіонах країни. Члени Союзу вивчають іноземний досвід, пропагують за кордоном досягнення вітчизняної юридичної науки і практики. Разом із комітетами Верховної Ради України, державними органами, науковими установами, навчальними закладами та іншими громадськими організаціями проводяться міжнародні науково-практичні симпозиуми, науково-практичні конференції, всеукраїнські семінари з актуальних питань реформування соціально-економічного, політичного, правового життя України. Члени Союзу виконують значний обсяг роботи з правової допомоги населенню, правової освіти і пропаганди. Союз підтримав й організаційно допомагав реалізації в Україні програми Європейського Союзу «TACIS» для нових незалежних держав Східної Європи і Центральної Азії (колишніх республік Радянського Союзу, крім країн Балтії) в перехідний період з метою допомоги у створенні правової та нормативної бази, налагодження партнерських стосунків, створення нових і реорганізації наявних правових інститутів. Крім того, програма «TACIS» фінансувала проекти в різних сферах, сприяла розвитку приватного сектору та пом'якшення соціальних наслідків транзитивного періоду.

Наприкінці 1991 року група науковців і практичних працівників виступила з ініціативою створення Всеукраїнського громадського об'єднання «Академія правових наук України». Створена у 1992 році, Національна академія правових наук України за головну мету має консолідацію інтелектуального потенціалу вчених, викладачів юридичних навчальних закладів,

працівників органів державної влади й місцевого самоврядування та всієї правової еліти і спрямування їхніх зусиль на розвиток країни. Національна академія правових наук України бере активну участь у процесі реформування вітчизняного законодавства, у розробці та реалізації найважливіших загальнодержавних програм. Багаторічний досвід науково-дослідної роботи Академії вплинув на появу авторитетних правових наукових шкіл, які сприяють модернізації теорії права та практики, відповідаючи на виклики сучасного українського суспільства. Представники правової еліти України, учені та практики плідно працюють задля зміцнення незалежності, розвитку науки, вдосконалення освіти у сфері права, формування ефективних механізмів захисту прав і свобод, утвердження верховенства права [7].

Оцінюючи характер формування та функціонування національної правової еліти з моменту здобуття незалежності України, необхідно звертати увагу на створювані об'єктивні і суб'єктивні чинники її формування та діяльності, а також на ступінь і пріоритети їх впливу. До об'єктивних факторів належать історичні, економічні та культурні традиції, що склалися: система господарства, етнічні та релігійні цінності, побутові уклади, ментальні особливості населення, їх схильності, стереотипи, звички і навички, рівень загальної культури. До суб'єктивних факторів належить готовність як правової еліти, так і всього населення держави до суспільно значущої діяльності, до правових перетворень.

На нашу думку, перед правовою елітою на сучасному етапі розвитку стоїть стратегічне завдання, виконання якого має вплинути вирішальним чином на утвердження в Україні правового типу культури. Ним є утвердження у професійній, а в перспективі – і у суспільній правосвідомості – ціннісно-нормативного праворозуміння, очищеного від тоталітарного інструменталізму, тобто від розуміння права виключно як знаряддя в руках держави та її апарату. Продовжуючи висновок О. Скакун про те, що правосвідомість юридичної еліти виступає у вигляді панівної правової ідеології – складної програмно-цільової, ціннісної, пізнавальної та соціально організуючої системи існування і дії права в суспільстві [12, с. 105], зазначимо, що це накладає на правову еліту обов'язок здійснювати заходи щодо утвердження у суспільній правосвідомості властивого еліті праворозуміння.

Натепер у рамках світової правової науки вже створена глобальна правова ідеологія, стрижнем якої є ідея верховенства права, відображена у концепціях правової держави і правління права [4, с. 8]. Утвердження верховенства права означає на першому етапі інтеріоризацію юридичною елітою, а слідом за нею і всією професійною юридичною спільнотою цієї концепції. Водночас нині ми можемо спостерігати відсутність єдності у розумінні верховенства права навіть у середовищі юридичної еліти [13, с. 290–291]. Утім для цілей ідеологічного забезпечення правокультурності досить приєднання до сумативного визначення верховенства права, згідно з яким воно включає функціонування всіх суб'єктів права, у тому числі держави, під впливом законів, які були привселюдно прийняті, рівною мірою виконуються і незалежно реалізуються судовими органами і які є сумісними з міжнародними нормами і стандартами у сфері прав людини, що забезпечується своєю чергою такими необхідними заходами,

як рівність перед законом, відповідальність перед законом, неупереджене застосування законів, поділ влади, участь у прийнятті рішень, правова визначеність, недопущення сваволі, процесуальна та правова прозорість.

Наступним кроком правової еліти у забезпеченні переходу українського суспільства до панування права є вирішальна участь у реформуванні правової системи. Задля цього правова еліта має рішуче переглянути свою роль у процесі правоутворення. Позитивістський інструменталізм, який досі зберігає міцні позиції в умах юридичної спільноти, відводить юриспруденції роль інтерпретатора законодавчої волі держави. Натомість концепція верховенства права зумовлює активну роль правової еліти у правотворчому процесі. На наш погляд, нині можна висловити обережний оптимізм з цього приводу, зважаючи на залучення до Комісії з питань правової реформи – консультативно-дорадчого органу при Президентові України – великого числа провідних вітчизняних юристів, громадських діячів, представників громадських об'єднань та міжнародних організацій. Основним завданням Комісії з питань правової реформи є сприяння подальшому розвитку правової системи України на основі конституційних принципів верховенства права, пріоритетності прав і свобод людини і громадянина з урахуванням міжнародних зобов'язань України [8].

У наукових публікаціях останнього періоду порушується проблема формування «здорового генотипу» українського суспільства: юриста, законодавця, правозастосувача, кадрів органів державної влади та місцевого самоврядування у галузі публічного управління та адміністрування, громадян. Складним є сам процес підготовки юристів, здатних презентувати елітних, кращих, тих, які повною мірою спроможні вирішувати важливі правові проблеми українського суспільства. Причини існування цієї проблеми необхідно вишукувати не у сьогодишніх непростих соціальних комунікаціях, а у більш ранніх для сучасної України подіях та умовах соціального розвитку. Будь-яке інституційне утворення держави не заохочувало юристів до елітарної вишуканості правових форм. Відбір кращих здійснювався і продовжує здійснюватися за різними ознаками, де професійні та моральні якості залишаються малопомітними. Такий відбір демонстрував і демонструє соціальне відторгнення, несприйняття суспільством не лише відібраних за довільними ознаками претендентів на юридичну елітарність, але й самих оцінювачів, які проводять таку неприродну селекцію, тобто несприйняття влади і тих, хто її представляє [2].

Сучасні дослідники відзначають, що останнє десятиліття існування української вищої школи, на жаль, виявило тенденцію її дегуманітаризації, що означає рух у зворотному напрямку від духовної сфери. Юриспруденція, будучи суспільною наукою, ніби убезпечена від цього. Але насправді, в розрізі навчальних дисциплін, що презентують її у вищій школі, вона теж змінила своє змістове наповнення в бік технологізму й технократизму. І це закономірно – в епоху тотального прагматизму суспільство потребує «фахівця» [3, с. 39].

У реальних умовах необхідна цілеспрямована повсякденна робота із формування нового світогляду майбутньої еліти. Фундаментальною основою такого процесу виступає правова освіта та правове виховання.

Система правового виховання визначена Указом Президента України про Національну програму правової освіти населення [9], на виконання якої створюються та реалізуються регіональні комплексні Програми правової освіти населення. Але слід визнати, що Національна програма правової освіти населення не відповідає викликам постреволюційного суспільства. Вона є незадовільною як щодо визначених нею цілей, де йдеться виключно про підвищення рівня правової освіти населення, тоді як повинно бути сприяння формуванню нової системи правових установок, так і щодо орієнтації правовиховної діяльності майже виключно на осіб, які проходять навчання у закладах освіти. Недоліком указаної програми є також відсутність у ній зв'язку з процесами побудови національної державності, формування політичної нації та євроінтеграційними процесами. Звідси – й відсутність системних зв'язків з програмами патріотичного виховання молоді. Між тим пріоритетна роль в умовах розбудови української держави належить саме патріотичному вихованню.

Про це свідчать розробка та прийняття державних національних програм, концепцій, серед яких можна назвати і затвердження «Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді». У Концепції зазначено, що в умовах загрози денаціоналізації, втрати державної незалежності та потрапляння в сферу впливу іншої держави виникає необхідність здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей і молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей [6].

Важливе місце у системі правової освіти відведено вищим навчальним закладам освіти. Проблема формування правової культури у студентів та слухачів стоїть дуже гостро, оскільки саме молодь знаходиться у вирішальній стадії становлення особистості, вона найбільш схильна до будь-яких впливів. Студентська молодь є особливою соціальною групою, яка під час навчання у вищих навчальних закладах має оволодіти не тільки професійними навичками, а й сформувати соціальну зрілість, правову свідомість та правову культуру. Формування правової культури студентів та слухачів можна здійснити, спираючись на зміст і конкретні особливості правової культури університетського професорсько-викладацького колективу, чітку послідовність впливу правових культурних цінностей на правосвідомість і поведінку студентів та слухачів у правових відносинах діяльності. Залучення студентів та слухачів у правову культуру колективу може відбуватися у двох напрямках: по-перше, в освітньому процесі, де вони отримують інформацію про право і правові відносини, і по-друге, шляхом особистої участі в соціально-правовій діяльності колективу.

Розуміння сучасного законодавства у різних сферах суспільного життя є необхідним складником підготовки висококваліфікованого фахівця. Усвідомлення морально-правових засад суспільного життя сприяє зверненню особистості до власного унікального досвіду, його розвитку та збагаченню. Особисті морально-правові знання вже стають приналежністю, власністю кожного студента і особливістю його характеру, типом мислення, досвідом його професійної діяльності.

Складним та багаторівневим є процес підготовки юристів. Найважливішим завданням сучасної юридичної освіти є формування в особистості сьогодишніх студентів вільних, висококваліфікованих спеціалістів, гідних своєї незалежної держави, спроможних вирішувати важливі правові проблеми українського суспільства. Правова культура майбутніх юристів є необхідною передумовою громадянського становлення особистості, її гуманістичної спрямованості, моральної саморегуляції поведінки у системі «людина і право».

Найбільш дієві форми для навчання студентів юридичних спеціальностей з формування культури професійно-правового спілкування (аудиторна, онлайн, практична, самостійна; індивідуальна, групова, колективна; лекції-бесіди, диспути, семінари, юридична клініка), засоби (традиційні – навчальні підручники, навчальні практикуми, мультимедійні засоби, посібники; інноваційні: E-learning: електронні підручники, електронна бібліотека, Moodle, NetOpSchoole, NetSupportSchool) і методи навчання (репродуктивні: розповідь, переказ, виступ; інтерактивні: ділова гра, брейн-ринг, case-study, інтерв'ювання; спеціальні комунікативні: Сократів діалог, правило Гомера, «Займи позицію», PRES-формула, «Дерево рішень») [15, с. 175]. Отже, різноманітні форми і методи роботи сприяють творчому характеру навчання, вони дають змогу студентам, магістрам, аспірантам перейти до самостійної творчості, використовувати у значному обсязі додаткову юридичну літературу, ЗМІ, аналітичні матеріали.

Координатор проєктів ОБСЄ в Україні, Програми USAID «Нове правосуддя» Європейська Асоціація Студентів Права Україна (ELSA) та інші є організаторами різних шкіл права, серед яких найбільш поширеними є тематичні літні школи права. Під час проведення таких заходів студенти юридичних факультетів здобувають практичні навички юридичної професії. Вони відвідують судові засідання, знайомляться з роботою секретарів судових засідань та помічників суддів, беруть участь у зустрічах із суддями, адвокатами та представниками громадських об'єднань. Як спікери виступають провідні українські правники – судді Конституційного та Верховного суду, професори юридичних ЗВО, адвокати, члени Конституційної комісії тощо. Реалізація таких проєктів сприяє реформуванню й підвищенню якості юридичної освіти як на національному рівні, так і на рівні окремих юридичних факультетів та університетів, а також поміж професорсько-викладацького складу і студентів-правників. Представники зазначених програм активно співпрацюють з юридичними університетами та факультетами, аби практично сприяти реформуванню юридичної освіти, визначати й аналізувати проблемні аспекти та розробляти найоптимальніші способи і механізми їх вирішення, спираючись на міжнародні стандарти, кращі практики та досвід провідних міжнародних і вітчизняних експертів. Організація таких заходів дає ідеальну базу для розвитку студентами своїх навичок, здобуття нових знань і спілкування зі студентами права та юристами з усієї Європи.

Показовою є реалізація правопросвітницького проєкту «Я маю право!» за ініціативою Міністерства юстиції України. Уряд підтримав продовження проєкту на строк до 2022 року. Проєкт «Я МАЮ ПРАВО!» – це перший

в Європі правопросвітницький проєкт масштабів усієї країни. Він реалізується Міністерством юстиції України у співпраці із системою безоплатної правової допомоги, а також за сприяння органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та за підтримки програми USAID «Нове правосуддя», Міжнародного фонду «Відродження», інших міжнародних партнерів. Проєкт спрямований на те, щоб підвищувати юридичну грамотність населення, рівень обізнаності українців про свої права та механізми їх захисту; формувати нову правову культуру у суспільстві, а також популяризувати правові способи вирішення проблем людей в Україні. Адже за результатами соціологічних досліджень, 49% громадян в Україні мали проблеми із правосуддям протягом останніх трьох років, а 32% з них не зверталися до відповідних органів чи третіх осіб, щоб вирішити цю проблему. За час реалізації правопросвітницького проєкту «Я маю право!» у 2017–2019 роках охоплено понад 15 млн громадян по всій території країни, в тому числі у віддалених населених пунктах. Особливу увагу приділяли вразливим категоріям населення, надавали безоплатну правову допомогу, поширювали інформаційні матеріали з правовими роз'ясненнями, проводили різні правопросвітницькі заходи. У 2019 році правопросвітницький проєкт «Я маю право!» увійшов у 30 фіналістів міжнародного конкурсу “World Justice Challenge 2019: Access to Justice Solutions!” як такий, що спрямований на визнання передових практик та успішних рішень у сфері правосуддя, які сприяють утвердженню верховенства права [10].

Відповідність правової еліти викликам часу має стати гарантією поширення базових цінностей у розвитку суспільства, такими гарантіями є:

- здатність розуміти сутність процесів, які відбуваються у державі, та надавати оцінку сучасним подіям з точки зору базових цінностей та історичних перспектив держави та володіти якістю історичного бачення можливих перспектив розвитку держави і права;

- здатність здійснювати зв'язок і взаємодію влади і народу, бути прив'язаною до долі держави та облаштовувати життя в своїй країні. Треба шукати сили в глибині народу, там є на генетичному рівні історична й національна свідомість, щира турбота за долю країни, народу. Для правової еліти важлива її здатність ідентифікувати себе із суспільством, його історією і культурою. В іншому разі державі загрожує втрата суверенітету – спочатку «м'яке» підпорядкування іншій культурі, а потім повна залежність від іноземного втручання. Досвід багатьох країн, у тому числі й України, показав, що подібна проблема особливо гостро постає в періоди глибоких змін, самовизначення народів у транзитивні епохи, що супроводжуються значними національними втратами, зсувами в національних цінностях, руйнуванням стереотипів, звичних уявлень, сформованих укладів. Головним гаслом відродження України повинно стати моральне і духовне відродження нації;

- брати участь у визначенні та реалізації довгострокових завдань держави. Прикладом є запровадження інституту медіації в Україні. Вітчизняний та міжнародний досвід свідчить, що запровадження альтернативних методів урегулювання спорів поряд із системою правосуддя є найефективнішою передумовою вирішення правових спорів. Разом із тим сучасні дослідники

та юристи серед головних проблем, які стоять на шляху інституціоналізації практики медіації, називають: недосконалість нормативно-правової бази медіації; відсутність кваліфікованих професіоналів-медіаторів; низький рівень правової культури населення; низький рівень довіри до такої послуги: недостатній рівень інформованості громадян про медіацію, її переваги як альтернативного судовому розгляду тощо [17, с. 261–264]. На наш погляд, саме представники правової еліти, кращі науковці, адвокати, судді, юристи-практики сприятимуть впровадженню медіації в Україні шляхом проведення правової освіти та виховання населення з метою підвищення рівня правової культури та підвищення рівня довіри до послуги шляхом доведення до відома суспільства інформації про переваги медіації та її успішність порівняно з іншими способами вирішення спорів;

– усвідомлювати, що однією з головних причин політичної, економічної, правової нестабільності є низький рівень правової культури у суспільстві. За сучасних умов демократичні зміни у правовій культурі суспільства є підґрунтям для зміни правової культури політичної еліти. Під тиском процесів демократизації саме моральний вимір функціонування політичної еліти має стати визначальним елементом формування партнерських відносин між владою та громадянським суспільством, фактором стимулювання високого професіоналізму органів державної влади. Головним джерелом формування правової культури органів державної влади та сучасного українського суспільства є власна законотворча і правозастосовна практика держави;

– виступати основним провідником базових правових цінностей, які ґрунтуються на наукових досягненнях та відповідають європейським та міжнародним стандартам. Вихідним пунктом у процесах формування правової культури суспільства та правової соціалізації громадян в Україні має бути система нових порівняно з еkleктикою транзитивного етапу цінностей. Як видається, саме ціннісний і лише на основі нього – нормативний контент права – зумовлює прогресивний розвиток суспільної правосвідомості та правової культури.

Професійна діяльність представників правової еліти має забезпечувати якісне функціонування правової системи, головна мета якої – встановлення справедливості. Правова культура сучасного українського суспільства поєднує риси, властиві суспільній свідомості радянських часів (превалювання колективістських настроїв та пріоритету соціальних прав у системі цінностей), та риси західної ліберальної правосвідомості (пріоритет свободи особистості). Зрушення у суспільній правосвідомості українців відбуваються на користь європейських правових цінностей.

Висновки. Сучасна правова еліта покликана представити гідні зразки для наслідування молодим фахівцям, яким належить перейняти естафету та вести нашу країну вибраним європейським шляхом. Успішне реформування правової системи України можливе лише за умови, якщо функції правового регулювання здійснюватимуть професіонали, люди стратегічного мислення і масштабного бачення, тобто правова еліта. Механізм форсування еліти визначається історичними і національними традиціями й актуальними потребами суспільства, його організаційною структурою та загальним культурним рівнем громадян. Подальші перспективи форму-

вання правової еліти пов'язуємо з високоосвіченими, такими, що володіють кількома іноземними мовами, національно свідомими та патріотично налаштованими молодими людьми, які вирішили присвятити своє життя юриспруденції.

Література

1. Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / за ред. Ю.М. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2012. 492 с.
2. Богуцький П. Юридична еліта України: проблема формування. URL: https://ukrainepravo.com/editor_column/donum-auctoris/yuridichna-elita-ukraini-problema-formuvannya/.
3. Гладкий С.О. Формування української юридичної еліти: понятійний і методологічний виміри. *Форум права* : електрон. наук. фахове вид. 2018. № 1. С. 36–41. URL: <http://forumprava.pp.ua/files/036-041-2018-1-----7-.pdf>
4. Дзьобань О.П. Вплив глобалізаційних процесів на національне право й правову культуру. *Гілея* : науковий вісник. 2013. № 72. С. 529–534. URL: http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/3068/1/Dzeban_529_534.pdf.
5. Козловская З.-О.Н. Формирование юридической элиты в Украине. *Юридический вестник*. 2012. № 1. С. 67–71.
6. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді : затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 16.06.15 р. № 641. Osvita.ua. Видавництво «Плеяди». URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/.
7. Національна академія правових наук України. URL: <http://www.aprnu.kharkiv.org/history.html>.
8. Про комісію з питань правової реформи : Указ Президента України від 21.06.2019 № 421/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/421/2019#Text>.
9. Про Національну програму правової освіти населення : Указ Президента України від 18.10.2001 р. № 992/2001. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>.
10. Проект «Я маю право!». URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/proekt-ya-mayu-pravo-prodovjeno-do-2022-roku>.
11. Розвиток культури Pro Bono в Україні: виклики та перспективи. URL: <http://pro-bono.in.ua/blog/roztvitok-kulturi-pro-bono-v-ukrayini-vikliki-ta-perspektivi/>.
12. Скакун О.Ф. Правосознание в правовой системе Украины: эволюционные особенности, профессиональное и региональное измерение. *Право Украины*. 2013. № 1. С. 93–116.
13. Темченко В.І. Правові та моральні аспекти механізму забезпечення громадянських прав і свобод у контексті євроінтеграції : монографія. Київ : К.І.С., 2012. 435 с.
14. Українське суспільство та європейські цінності». Звіт за результатами соціологічного дослідження, проведеного Інститутом Горшеніна у співпраці з Представництвом Фонд ім. Фрідріха Еберта в Україні. 42 с. URL: http://ies.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/JEvropeiski_cinnosti_tables_and_diagrams_MR_.pdf.
15. Циганій С.О. Формування культури професійно-правового спілкування в майбутніх юристів у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2017. URL: <http://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/27721/2/диссертація%20Циганій%20С.%20О..pdf>.
16. Шевченко О.О. Плебсологічне філософсько-правове осмислення історичної ролі еліти і нації. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 6–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkur_2015_2_3.
17. Ясинівський І.Г. Проблеми впровадження та проведення медіації в Україні. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 55. С. 260–267.
18. Declaration of Delhi : Done at Delhi this 10th day of January 1959. URL: www.globalwebpost.com/genocide1971/h_rights/rol/10_guide.htm#delhi.

А н о т а ц і я

Матвеева Л. Г. Правова еліта в Україні: проблема формування. – Стаття.

Проблема формування правової еліти в українському суспільстві за сучасних умов набуває особливої актуальності. Кардинальна зміна суспільних цінностей зумовлює суттєві зміни і у правовому регулюванні. Україна у своєму поступальному правовому розвитку цілеспрямовано здійснює процес трансформації та модернізації всіх сфер правового життя. Формування нової за змістом, функціями, ціннісними орієнтаціями правової еліти поставило дослідників перед проблемами наступності в діяльності еліт, цінності досвіду і механізму передачі знань у процесі підготовки майбутніх професійних правників. Така тематика приваблює як юристів, так і політологів, соціологів, економістів, культурологів і сучасних політиків.

Основними завданнями якісної юридичної освіти на сучасному етапі правового розвитку є підготовка юристів, які діють відповідно до принципів верховенства права. Тому стаття присвячена проблемам формування правової еліти та її впливу на формування правової культури українського суспільства. Досліджено особливості формування вітчизняної правової еліти в умовах незалежності. Особлива увага акцентується на значенні правової еліти для сучасного етапу розвитку Української держави, необхідності формування нової правової еліти, її впливу на рівень підготовки та кваліфікації професійних правників. Підкреслено, що правова еліта, будучи елементом правової системи, впливає на всі інші елементи суспільства: бере участь у розробці нових законопроектів, здійснює юридичну практику, виробляє правову ідеологію, впливає на правові погляди і правову культуру громадян, впливає на професійну правову свідомість і правову культуру юристів. Наголошено, що головним завданням правової еліти є підтримання верховенства права, захист прав людини і громадянина. Правова еліта виступає вирішальним суб'єктом правової трансформації, генератором ідей та провідником правових реформ. Перераховано вимоги, яким має відповідати правова еліта. Визначена роль правової еліти в успішному реформуванні правової системи України.

Ключові слова: мораль, культура, право, юрист, еліта, політична еліта, правова транзиція, транзитивний період, верховенство права, права людини.

S u m m a r y

Matvieieva L. H. The legal elite in Ukraine: problems of formation. – Article.

The paper focuses on legal elite influence on formation of legal culture of Ukrainian society. The formation peculiarities of the domestic legal elite in the conditions of independence are examined. Special attention is paid to the significant legal elite for the current development stage of the Ukrainian state, need to form a new legal elite, its impact on training level and qualification of professional lawyers. It is emphasized that legal elite, as an element of legal system, influences all other elements of society: participates in new bills' drafting, implements legal practice, develops legal ideology, influences legal views and legal culture of citizens, professional legal consciousness and legal culture of lawyers. It is emphasized that the main task of legal elite is to uphold the rule of law, to protect human rights and rights of a citizen. The requirements to be met by legal elite are listed. The legal elite's role in the successful reform of Ukrainian legal system has been determined.

A characteristic feature of Ukrainian society, which is in a state of systemic transformation, is radical change in social values, which in turn causes changes in social, including legal regulation. In a transitional society moving to legal type of culture, the legal elite's role, which is the generator of ideas, is increasing, and in the most desirable version of society, it is also the leader of legal reforms. The reforms offered to society that pervade legal system of Ukraine cannot bypass the problem of the first tier, those who initiate such reforms, who fill them with normative and institutional content.

That is why the problem of legal elite in Ukrainian society is of particular relevance in the current context. This topic attracts both lawyers and political scientists, sociologists, economists, cultural scientists and contemporary politicians. There are many questions about mission and vision of legal elite in the course of state formation, law-making, its influence on the formation of legal culture and fulfilment of tasks and stabilization of our society, especially during the period of transition and transformation.

Key words: culture, elite, human rights, law, lawyer, legal transition, morality, political, rule of law, transitive period.